

Enkele bedenkingen bij de geschiedenis van Koninklijke Shell

ERIK BUYST

Jonker, J., Zanden, J.L. van, *Van nieuwkomer tot marktleider, 1890-1939. Geschiedenis van Koninklijke Shell* (Amsterdam: Boom, 2007, 570 blz., ISBN 978 90 85061 31 1); Howarth, S., Jonker, J., *Stuwmotor van de koolwaterstofrevolutie, 1939-1973. Geschiedenis van Koninklijke Shell* (Amsterdam: Boom, 2007, 514 blz., ISBN 978 90 8506 134 2); Sluyterman, K., *Concurreren in turbulente markten, 1973-2007. Geschiedenis van Koninklijke Shell* (Amsterdam: Boom, 2007, 511 blz., ISBN 978 90 8506 136 6); Zanden, J.L. van, *Bijlagen. Cijfers, volledig bibliografie en index, inclusief drie dvd's* (Amsterdam: Boom, 2007, 144 blz., ISBN 978 90 8506 453 4).

Inleiding

In deze bespreking is bij wijze van inleiding een kort overzicht gegeven van de geschiedenis van Shell, zodat de lezer de daarna volgende bedenkingen kan plaatsen. De nadruk ligt daarbij op de oudere perioden uit die geschiedenis. Daarna volgen mijn algemene bedenkingen en detailkritiek die zich toespitst op de ontstaansgeschiedenis. Ik eindig met een vergelijking vanuit Belgisch perspectief.

Einde negentiende eeuw kende ruwe olie nog relatief weinig toepassingen. Het merendeel werd geraffineerd tot lampolie, een goedkope en gemakkelijke bron van kunstlicht. De snelle opmars van de petroleumlamp en het spectaculaire succes van Standard Oil leidden wereldwijd tot een exploratiekoorts. Aeilko Jans Zijlker, directeur van een tabaksonderneming in het toenmalige Nederlands-Indië, vermoedde dat de ruwe olie die in Sumatra op veel plaatsen spontaan aan de oppervlakte kwam, mogelijkheden bood voor een systematische petroleumwinning. Hij verwierf een concessie en in 1885 werd de eerste olie aangeboord. De opgepompte olie moest echter ook geraffineerd, verscheept en verkocht worden, maar dat ging de financiële mogelijkheden van Zijlker ver te boven. De oprichting van Koninklijke Olie in 1890 bood een oplossing.

Ondanks een aantal tegenvallers wist Koninklijke Olie de productie in de periode 1890-1907 fors uit te breiden. Nagenoeg parallel verwierf het Britse Shell Transport van de gebroeders Samuel een stevige reputatie in het tanker- vervoer en de verkoop van olieproducten. Toen Shell Transport door een te ambitieuze expansiepolitiek en bevoorradingsproblemen in moeilijkheden raakte, was de tijd rijp voor een fusie tussen beide maatschappijen. Dit gaf aanleiding tot het ontstaan van de dubbelonderneming Koninklijke Shell in 1907. Rekening houdend met de comparatieve voordelen van beide geledingen werd de Londense tak grotendeels verantwoordelijk voor transport en logistiek, terwijl de Haagse holdingmaatschappij zich voornamelijk concen-

treerde op de productieactiviteiten. Daarmee zag de eerste volledig geïntegreerde oliemaatschappij – van bron tot consument – het levenslicht.

Een tankstation van Shell ergens op de Filipijnen, jaren dertig (Bron: Shell Archives Londen)

Deze originele combinatie groeide enorm in de volgende twee decennia en in de jaren twintig werd Koninklijke Shell het grootste oliebedrijf ter wereld. Waar ruwe olie werd opgepompt (ondermeer in Roemenië, Rusland, Venezuela en de Verenigde Staten), ontwikkelde Koninklijke Shell ontginningsactiviteiten. Verder lanceerde de onderneming een innovatief merkenbeleid waarbij de naam Shell en het bijhorende logo en kleurgebruik op een globale schaal werden uitgespeeld. Maar de jaren twintig brachten ook minder goed nieuws. De forse uitbreiding van de olieproductie en efficiëntere raffinagemethoden veroorzaakten een wereldwijde overproductie. Henri Deterding, vanaf 1901 de grote baas van Koninklijke Olie/Shell, probeerde de neerwaartse druk op de prijzen onder controle te krijgen via de vorming van het beruchte Achnacarry-oliekartel¹(1928), maar tevergeefs. De grote depressie van de jaren dertig en de Tweede Wereldoorlog zouden voor Koninklijke Shell een harde beproeving

worden.

Door gemiste kansen in het Midden-Oosten beschikte Koninklijke Shell in de jaren vijftig en zestig over relatief weinig goedkoop ontginbare ruwe olie, zodat het bedrijf aan de pomp moeilijk op prijs kon concurreren. Innovatieve promotiecampagnes waarbij werd geconcentreerd op merkimago en product-differentiatie zorgden ervoor dat het marktaandeel maar langzaam afbrokkelde. Verder was deze oncomfortabele situatie een stimulans om de petrochemische activiteiten, zoals de productie van bestrijdingsmiddelen en plastics, fors uit te breiden.

De jaren 1970 stonden vanzelfsprekend in het teken van de OPEC-capriolen. Voor Koninklijke Shell was het zeker niet de eerste keer dat het bedrijf moest afrekenen met nationalisering. Het wist zich dan ook handig te herpositioneren als verlener van technische diensten aan de lokale staatsondernemingen bij de productie of exploratie van ruwe olie. In ruil kreeg Koninklijke Shell een bepaald deel van de geproduceerde olie. Verder bleven de lokale staatsondernemingen vaak afhankelijk van de distributienetwerken van de westerse oliemaatschappijen.

Algemene bedenkingen

Toen ik de *Geschiedenis van Koninklijke Shell* toegestuurd kreeg, schrok ik wel even. Vier delen hardcover van in totaal 1739 pagina's plus nog eens drie DVD's ploften op mijn bureautafel. De eerste drie volumes behandelen het feitelijke historische relaas. Het laatste deel reikt de nodige werkinstrumenten aan die dit indrukwekkende verhaal onderbouwen, zoals langjarige cijferreeksen, historische samenstelling van de belangrijkste bedrijfsorganen en bibliografie. Een uitgebreide index maakt het geheel toegankelijk voor de lezer die informatie over een specifiek onderwerp of persoon zoekt. Gelet op de grote omvang van het werk is die gedetailleerde index zeker geen overbodige luxe. Deel IV geeft tevens duiding aan het erg gevarieerde Shell-filmmateriaal dat via de DVD's tot leven wordt gebracht.

Dankzij het opnemen van de werkinstrumenten in een afzonderlijk volume kan de lezer belangrijke ontwikkelingen in het betoog onmiddellijk toetsen of scherper stellen. Toch moeten we direct een kritische noot toevoegen. De gepubliceerde databank omvat voornamelijk productievolumes, financiële kerngegevens en werkgelegenheidscijfers. Over het precieze verloop van de olieprijs, toch een cruciale variabele in het verhaal, blijft de lezer in het ongewisse. Gelukkig bieden de grafieken in het historische relaas enige compensatie.

Ook de iconografie van deze prestigieuze uitgave is van hoge kwaliteit. Naast de obligate bedrijfs- en persoonsfoto's wordt het fenomeen olie vanuit een breed perspectief in beeld gebracht. In feite kijkt de lezer door een oliefilm naar een reeks technologische, economische en maatschappelijke episodens die de twintigste eeuw vorm hebben gegeven. De verzorgde bijschriften verstrekken niet alleen uitleg over de foto's zelf, maar plaatsen de illustraties ook in

¹ De naam Achnacarry verwijst naar het Schotse kasteel waar de kartelovereenkomst tussen belangrijke oliebaronnen werd bereikt.

een breder kader. Op die manier kan de gehaaste lezer via de bijschriften tekstgedeelten overslaan zonder het spoor van het historische relaas bijster te raken. Grafieken, kaarten, schema's en enkele cartoons brengen de nodige afwisseling in de illustraties. Jammer is wel dat nauwelijks aandacht wordt besteed aan de relatie tussen olie en kunst wat een extra visuele dimensie had kunnen toevoegen.

Het historische verhaal werd toevertrouwd aan een team auteurs verbonden aan de Universiteit Utrecht. Joost Jonker en Jan Luiten van Zanden behandelden de periode 1890-1939, Stephen Howarth en Joost Jonker het tijdvak tussen 1939 en 1973, en Keetie Sluyterman analyseerde de meest recente ontwikkelingen (1973-2007). Ondanks hun uitgebreide ervaring op het gebied van bedrijfs geschiedenis stonden de auteurs voor een gigantische uitdaging. Hoe een complex bedrijf, actief in tientallen landen en opererend via tientallen werkmaatschappijen, op een overzichtelijke manier gedurende een eeuw in de lens houden? Bovendien dreigde het risico dat elke auteur het reilen en zeilen van deze veelzijdige onderneming vanuit een andere invalshoek zou benaderen.

Om de samenhang te bewaren, focussen de auteurs in elk van de drie delen op vijf kernthema's. Ten eerste worden de basisfeiten en -ontwikkelingen die de geschiedenis van de onderneming schragen, op een rijtje gezet. Verder worden de interne organisatie van Koninklijke Shell, de concurrentiële omgeving, de innovatieve kracht en de rol van de politiek belicht. De auteurs hebben zich strak aan dit schema gehouden, zodat de drie volumes haast naadloos in elkaar overvloeien. Er zijn natuurlijk stijl- en accentverschillen, maar storen doen ze niet. Integendeel, ze zorgen voor wat afwisseling en dat mag wel in een verhaal van meer dan 1700 pagina's. Zo besteedt Keetie Sluyterman terecht uitgebreid aandacht aan de positie van de vrouw in de onderneming.

Een ander sterk punt van het boek vormt de uitvoerige en heldere manier waarop de snelle technologische ontwikkelingen in de petroleumsector worden toegelicht. De Nederlandse bedrijfshistorici borduren daarbij bewust of onbewust voort op inzichten verworven uit de succesvolle TIN19 en TIN20-projecten. Koninklijke Shell komt uit het verhaal te voorschijn als een typisch ingenieursbedrijf dat technische risico's niet schuwt. Dit uitte zich al in de beginfase van de onderneming door een bereidheid om olie te zoeken en te produceren in moeilijk toegankelijke gebieden. Rond de Eerste Wereldoorlog pionierde het bedrijf bijvoorbeeld in de ontwikkeling van nieuwe raffinagemethoden. Ook de uitbouw van petrochemische activiteiten in de jaren vijftig en zestig vereiste zware investeringen in onderzoek en ontwikkeling. De laatste decennia speelde Koninklijke Shell dan weer een voortrekkersrol in diepwaterwinning en de exploitatie van LNG of liquefied natural gas. Hoewel deze doorbraken niet allemaal even rendabel bleken te zijn, vormden zij een cruciaal element in de concurrentiestrijd met andere oliegianten. Stelde Koninklijke Shell zich in bepaalde periodes wat minder stoutmoedig op, dan werd dat onmiddellijk afgestraft door afnemende marktaandeelen en/of een afkalvende relatieve beurswaarde.

Ondanks deze levendige belangstelling voor techniek en innovatie staren de auteurs zich zeker niet blind op technologische hoogstandjes. Zo verklaren de

technocratische trekjes van Koninklijke Shell in zekere mate waarom de onderneming de laatste decennia geregeld onhandig omging met de kritiek van milieuactivisten en andere nieuwe sociale bewegingen. De auteurs gaan deze heikele problematiek niet uit de weg. Ze proberen relatief recente en sterk gemediatiseerde controverses, zoals het geplande afzinken van het olieboorplatform Brent Spar of de moeilijke relaties met het Ogonivolk in Nigeria, objectief te benaderen. Toch blijft de lezer soms op zijn honger zitten. De precieze relaties tussen de verschillende geledingen van Koninklijke Shell en het corrupte Nigeriaanse regime blijven bijvoorbeeld erg onduidelijk. Bovendien zullen sommige lezers zich ergeren aan de kille toon waarop dit ongelijke conflict beschreven wordt.

De auteurs overtuigen wel wanneer zij de problematiek van de dubbele nationaliteit van Koninklijke Shell aansnijden. Deze speciale constructie waarbij twee afzonderlijke moedermaatschappijen toch als één organisatie functioneerden, gaf de onderneming bijna een eeuw lang de mogelijkheid om, naargelang de omstandigheden, de Britse of Nederlandse kaart te trekken. Dit gaf aanleiding tot soms fascinerende politiek-economische manoeuvres. De auteurs tonen aan dat het handig uitspelen van die tweeledige structuur wezenlijk bijdroeg tot het succes van de onderneming. Dit was zeker het geval tijdens de eerste helft van de twintigste eeuw toen de koloniale rijken van Groot-Britannië en Nederland nog overeind stonden. Nadien brokkelde de meerwaarde van die bijzondere, maar tegelijk ingewikkelde constructie geleidelijk af, om met de opkomst van de tweede globale economie zelfs grotendeels te verdwijnen. Koninklijke Shell trok daaruit de gepaste conclusies en fuseerde in 2005 beide moedermaatschappijen.

Bood de tweeledige structuur substantiële politieke en fiscale voordelen, na verloop van tijd droeg zij ook bij aan de creatie van een organisatorische nachtmerrie. Tijdens het interbellum nam het aantal werkmaatschappijen fors toe, waardoor de centrale kantoren steeds meer moeite kregen om de zaken te coördineren en te controleren. Dit belemmerde de integratie van gelijkaardige activiteiten over de verschillende werkmaatschappijen heen. Bijgevolg miste de onderneming als geheel heel wat mogelijkheden tot het realiseren van schaalvoordelen. Anderzijds besepte de top van Koninklijke Shell dat een sterk gecentraliseerde structuur kon leiden tot een verregaande bureaucrativering van de centrale kantoren wat de dynamiek van de werkmaatschappijen zou verstikken. Een gezond evenwicht vinden bleek bijzonder moeilijk, ook al omdat de externe omstandigheden steeds veranderden. Een en ander leidde doorheen de tijd tot golven van centralisatie en decentralisatie. De tekstgedeelten over de slingerbeweging tussen centralisatie en decentralisatie zouden verplichte lectuur moeten worden aan managementscholen. Deze historische casus kan toekomstige bedrijfsleiders de relativiteit doen inzien van modetrends in het denken over management. Het zou ondernemingen en andere organisaties een reeks dure en vaak overtrokken reorganisaties kunnen besparen.

Toch is ook deze bedrijfsgeschiedenis een kind van zijn tijd. In het historische relaas wordt tamelijk uitgebreid ingegaan op de wisselende machtsverhoudingen tussen topmanagement en aandeelhouders. In de langjarige cijferreeksen van deel IV wemelt het zelfs van de data over marktkapitalisatie,

aandelenprijzen, dividenduitkeringen, enzovoorts. Het ondernemingsklimaat van het midden van de jaren 2000 met zijn obsessie voor de creatie van aandeelhouderswaarde klinkt in deze aanpak nadrukkelijk door. Niettemin laten de auteurs ook kritische geluiden horen: ze merken fijntjes op dat de eenzijdige focus van Koninklijke Shell op hoge dividenden tijdens de jaren tachtig en negentig ten koste ging van de toekomstige productiegroei.

De productiefactor arbeid krijgt in het boek over Koninklijke Shell beduidend minder aandacht toebedeeld. Er wordt gesproken over het ontstaan en de werking van overlegorganen, de reacties van het personeel op reorganisaties, enzovoort. Maar de sociale structuur van de werknemers en de ingrijpende veranderingen daarin komen slechts sporadisch aan bod.

Detailkritiek: het ontstaan van Koninklijke Olie/Shell

Ik beperk mij tot één van de meest boeiende gedeelten van het boek, namelijk de ontstaansgeschiedenis. Een sterk punt is ongetwijfeld de analyse van de steun van de koloniale overheid in Nederlands-Indië. Die steun beperkte zich niet tot het vlot toekennen van royale concessies, maar omvatte ook technische ondersteuning – via de ingenieurs van de dienst van het Mijnwezen – en het op een geslepen manier buitenhouden van buitenlandse concurrenten. Verder beklemtonen de auteurs de grote bijdrage van de exploitaties in Nederlands-Indië tot de totale winst van Koninklijke Shell. Een impliciete waarschuwing voor (vaak neoklassiek gevormde) economische historici die nogal eens de neiging hebben het belang van kolonies voor het moederland te minimaliseren.

Toch zijn er ook aspecten die grondiger hadden kunnen uitgewerkt worden. Waar kwam het kapitaal vandaan om de eerste olieputten te boren? Ik lees dat het tweede boorproject het tienvoudige kostte van de aanvankelijke raming. Heel wat beginnende ondernemers overleven een dergelijke tegenvaller niet. Waarom Zijlker wel? Ook over de beursintroductie vernemen we weinig. De betrekkingen met het Amsterdamse financiële establishment waren blijkbaar niet hartelijk. Wie stapte dan wel in het kapitaal van Koninklijke Olie? Voorts komt een cruciale figuur als Henri Deterding voor een buitenlandse lezer wel wat uit de lucht gevallen. In welke netwerken opereerde die man in de beginperiode van zijn carrière? Waar moeten we hem plaatsen in het Nederlandse bedrijfsleven circa 1900?

Jammer ook dat de concepten van Alfred D. Chandler, de peetvader van de moderne bedrijfsgeschiedenis, niet worden getoetst in de geschiedenis van Koninklijke Olie en Shell Transport. Het eerste bedrijf lijkt te beantwoorden aan de definitie van ‘managerial capitalism’, terwijl de gebroeders Samuel de incarnatie lijken van het zogeheten ‘personal capitalism’. Chandler besteedt in zijn boek *Scale and Scope* geregeld aandacht aan Koninklijke Shell², maar omgekeerd wordt hij niet eens vermeld in de bibliografie. Veel van deze detailkritiek is te wijten aan het feit dat de auteurs soms te strak vasthouden aan de vijf kernpunten die als uitgangspunt van de studie dienden. Een

² A.D. Chandler, *Scale and Scope. The Dynamics of Industrial Capitalism* (Cambridge, Mass. en Londen 1994).

creatiever gebruik van kaderstukken had erg informatieve zijstapjes kunnen mogelijk maken, zonder de coherentie van het geheel aan te tasten.

Bedenkingen vanuit een Belgische perspectief

Heel wat belangstellenden in het Belgisch/Vlaamse economische leven kijken met bewondering en, eerlijk gezegd, ook wel met een vleugje afgunst naar de succesvolle ontwikkeling van Nederlandse wereldbedrijven, zoals Philips, Koninklijke Shell, Heineken en ING. België kan daar weinig tegenover plaatsen behalve InBev, maar dan rijst onmiddellijk de vraag hoe Belgisch deze multinational vandaag nog is.³ Vanuit historisch perspectief kan België natuurlijk terugblikken op de indrukwekkende exploten van de Société Générale, maar dit conglomeraat viel in de tweede helft van de twintigste eeuw ten prooi aan sclerose. In de jaren 1990 verkocht de holdingmaatschappij een aantal kroonjuwelen – waaronder Union Minière en CBR – en wat overbleef, werd uiteindelijk opgeslokt door het Franse nutsbedrijf Suez. De eens zo machtige Société Générale verdween daarmee haast geruisloos onder het stof van de geschiedenis.

Uiteraard beschikt België/Vlaanderen nog steeds over een aantal dynamische multinationals, zoals Bekaert, KBC en Umicore – het vroegere Union Minière van de Société Générale – maar die zijn een behoorlijk maatje kleiner dan hun Nederlandse tegenhangers. Bovendien gaat het bij de industriële bedrijven vaak om nichespelers in business-to-business activiteiten, waarbij gespecialiseerde goederen en diensten worden geleverd aan andere producenten, en die zijn per definitie minder zichtbaar voor de gewone consument. Vandaar dat Belgische/Vlaamse economische en bedrijfshistorici meer dan gewone aandacht besteden aan studies die het ontstaan en de volgehouden groei van Nederlandse multinationals analyseren.

Het verhaal over Koninklijke Shell voegt daar nog een interessante dimensie aan toe. Het Belgische bedrijfsleven heeft namelijk nooit veel belangstelling getoond voor de oliesector. Er was natuurlijk Petrofina, maar dat bedrijf ontstond onmiddellijk na de Eerste Wereldoorlog als gevolg van de inbeslagname van Duitse (controle)participaties in Roemeense oliemaatschappijen. Erg marktconform kan men die ontstaansgeschiedenis dus niet noemen. Bovendien ging het initiatief uit van een groep Antwerpse financiers en niet van de traditionele Brusselse economische machtscentra. Ook nadien bleef Petrofina lange tijd een randfenomeen in het Belgische bedrijfsleven. Zo repte Fernand Baudhuin in zijn meer dan 900 pagina's tellende klassieker *Histoire économique de la Belgique, 1914-1939* met geen woord over de oliesector of over Petrofina.⁴ Hij was nochtans een uitstekend geïnformeerde tijdgenoot.

Men zou kunnen argumenteren dat het Belgische bedrijfsleven gehandicapt was door de afwezigheid van oliebronnen in Belgisch Kongo. Maar Duitse ondernemers kampten met analoge omgevingsfactoren en toch waren zij al

³ Uiteraard kan men ook de vraag stellen hoe Nederlands Koninklijke Shell nog is, maar de greep van de Brazilianen op het beleid van InBev lijkt in elk geval veel groter dan die van de Britten op Koninklijke Shell.

⁴ F. Baudhuin, *Histoire économique de la Belgique 1914-1939* (2 dln., Brussel 1946; 2de druk).

vanaf het begin van de twintigste eeuw zeer actief in deze nieuwe branche. De belangrijkste actoren in de Belgische samenleving daarentegen bleven zich blind staren op steenkool, een beklemmend voorbeeld van lock-in effecten en padafhankelijkheid.⁵ In die zin moet de ontdekking in 1901 van steenkoollagen in (Belgisch-)Limburg wellicht minder positief worden bekeken dan traditioneel gebeurt in de Belgische historiografie.⁶ Het in productie nemen van die nieuwe bekkens richtte opnieuw decennialang alle aandacht op steenkool als primaire energiebron.

Eerder wees ik op het overvloedige gebruik van data over marktkapitalisatie, aandelenprijzen, dividenduitkeringen, enzovoorts in het verhaal over Koninklijke Shell. Een dergelijke aanpak is ongebruikelijk in de Belgische bedrijfshistoriografie. Des te meer aandacht gaat naar de analyse van de vaak ingewikkelde machtsverhoudingen tussen de belangrijkste aandeelhouders. Dit weerspiegelt het veel grotere belang van referentieaandeelhouders in het Belgische kapitalisme. Bovendien zijn de topmanagers in een dergelijke structuur vaak ofwel de rechtstreekse vertegenwoordigers van de referentieaandeelhouders, ofwel worden zij door hen strak aan de leiband gehouden. Dit model, dat historisch schatplichtig is aan de dominante rol van holdingmaatschappijen, is echter op zijn retour. Ook in België worden bedrijfsleiders in toenemende mate opgejaagd door institutionele beleggers, durfkapitalisten en belangengroepen van minderheidsaandeelhouders. Vandaar dat Belgische bedrijfshistorici zich in de toekomst niet alleen over complexe aandeelhoudersstructuren zullen moeten buigen, maar ook variabelen als marktkapitalisatie, aandelenprijzen en dividenduitkeringen nauwkeuriger zullen moeten bestuderen.

Besluit

Ondanks deze bedenkingen kunnen we alleen maar bewondering opbrengen voor deze krachttoer waarbij de groei en ontwikkeling van een complex wereldbedrijf op een heldere, gestructureerde en ook diverse manier tot leven wordt gebracht. Dit boek is verplichte lectuur voor iedereen die zich wil verdiepen in de geschiedenis van de olie-industrie of in de genese van multinationale ondernemingen. Zowel qua aanpak, inhoud en iconografie zal dit boek de komende decennia een referentiepunt blijven.

Erik Buyst (1960) is gewoon hoogleraar economische geschiedenis verbonden aan het Centrum voor Economische Studiën van de Katholieke Universiteit Leuven. Enkele recente publicaties: Erik Buyst en Ivo Maes, 'Central Banking in Nineteenth-Century Belgium: was the NBB a Lender of Last Resort?', *Financial History Review* 15 (2008) 1-21; Erik Buyst, Kristof Lowyck en Antoon Soete, *GIMV. 25 Years of Holding and Letting Go* (Kapellen 2007); Mark Van Den Wijngaert, Erik Buyst e.a., *België, een land in crisis 1913-1950* (Antwerpen 2006); Reginald Loyen en Erik Buyst, 'Port Competition and How to Measure It. The Case of Antwerp and Rotterdam (1950-2000)', *Revista de Historia TST* (2006) nr. 10, 122-148.

⁵ Voor een verklaring van die begrippen, zie bijvoorbeeld eh.net/encyclopedia/article/puffert-path.dependence.

⁶ Zie bijvoorbeeld M. Dumoulin e.a., *Nieuwe Geschiedenis van België II* (Tielt 2006) 710.

Summary

E. Buyst, *Some Reflections on the History of Royal Dutch Shell*

The first positive feature of this impressive book is its unrelenting focus on a number of key issues. As a result, the authors succeed in presenting a coherent analysis of this complex global company. Another strong feature is the comprehensive and clear overview it provides of the rapid technological developments within the oil industry. Nevertheless, the origins of this fascinating firm could have been dealt with more thoroughly. The way in which the financial problems were solved during the start-up phase, in particular, remains shrouded in mystery. Furthermore, an interesting dimension could have been added had the concepts of Chandler been used. In addition, the chapter has not yet been closed on the ongoing conflict between Royal Dutch Shell and the local population in Nigeria.

Recensies

Goudriaan, A., *Reformed Orthodoxy and Philosophy, 1625-1750. Gisbertus Voetius, Petrus van Mastricht, and Anthonius Driessen* (Brill's series in church history XXVI; Leiden, Boston: Brill, 2006, xi + 391 blz., €119, ISBN 978 90 04 15498 8).

This is an excellent work of intellectual history. The importance of orthodox Dutch Reformed theology for the general debate about philosophy and science in the Dutch Republic in the later seventeenth and early eighteenth century has often been noted but until now never systematically explained and analyzed.

The three prominent theologians taken as representatives of Dutch Reformed orthodoxy in debate with contemporary philosophy, Gisbertus Voetius (1589-1676), Petrus van Mastricht (1630-1706) and Anthonius Driessen (1684-1748), the first two rigid Calvinists and rather influential also abroad in Protestant circles, the third less influential outside the Republic and veering more to the Cocceio-Cartesian camp (though he was in some respects also an anti-Cartesian), were all closely involved in major public controversies concerning philosophy and its relation to faith and the Bible. It may have been previously reasonably well-known that the challenge and problems posed by Descartes' philosophy had a central shaping role in Dutch intellectual debate and higher education as a whole for over three-quarters of a century (1645-1720), and that orthodox Calvinists mostly regarded Spinoza's thought as an extension or continuation, rather than an overthrowing, of Cartesian thinking, but in this study these issues are dealt with in a more detailed as well as balanced and integrated way than one finds elsewhere.

The author is not so much concerned to offer three separate case-studies as to look at the three theologians in question together in relation to a series of key philosophico-theological issues where theology and philosophy were to a degree in collision. Thus, he deals in turn with the question of Bible Interpretation and the status of reason, Science and the principle of 'accommodation', the questions of divine Providence, Freedom of Will, sin, miracles, the Immortality and immateriality of the soul, and the notion of Divine Law.

In all these respects, Goudriaan succeeds in adjusting or nuancing established notions. It is easy, for instance, to assume that followers of Wittichius and other Cartesian-influenced Dutch theologians and philosophers embraced the idea of Biblical 'accommodation' of misconceived popular ideas of Biblical times whereas the literalists, Voetius and Van Mastricht, opposed 'accommodation'. However, Goudriaan demonstrates that neither Voetius nor Van Mastricht were opposed to the principle of accommodation *per se*. The fact that both theologians conceived of 'accommodation' in a more limited way than colleagues such as Wittichius; and the fact that Voetius steadfastly interpreted Biblical passages regarding the movements of the sun in a literal